

Hvordan fremme folkehelse og levekår i samiske områder?

Hva er spesielle folkehelse- og levekårsutfordringer i samiske områder?

Det samiske samfunnet står ovenfor svært store utfordringer som rammer folkehelsen. I det store bildet er folkehelsen i den samiske befolkningen god, men hvis man ser litt nærmere på samfunnet så vil man se hvilke utfordringer som ligger der. I Kautokeino er gjennomsnittlig levealder for menn tre år kortere enn for kvinner, og tre år kortere enn gjennomsnittet for menn i Norge. Kautokeino er en liten bygd med 2800 innbyggere, og er midt i en selvmordsbølge, med flere selvmord de siste 5 årene. Fedme og diabetes er store folkehelseproblemer i kommunen. Jeg kan også trekke inn lav vaksinasjonsgrad når det gjelder korona- og influensavaksinering. Menn tar i liten grad høyere utdanning. En stor del av befolkningen lever i vedvarende lavinntekt.

Når det gjelder levekårsutfordringer så vil jeg trekke frem at det er svært mange ytre påvirkninger i samfunnet som per nå påvirker spesielt den mentale helsen til samisk samfunn negativt. Spesielt reindriftssamisk samfunn opplever et svært stort press, og har gjort det over lang tid. Press på landområder på grunn av utbygging av vindmøller, hytter osv, rovdyrpolitikk og klimaforandringer gjør at mange unge reindriftssamer idag er usikre på om de i det hele tatt kan drive med rein i fremtiden. Dette påvirker deres mentale helse. For reindriftssamene er reinen livet, og de sier at de ikke vil leve uten reinen.

Dette betyr at det er politiske beslutninger og nasjonale føringer som påvirker helsen til det samiske samfunnet negativt i stor grad, og akkurat dette får altfor liten oppmerksomhet blant myndighetene.

Klimaendringene er dokumenter å ramme urfolk hardest. I fjor vinter var det store utfordringer i Kautokeino på grunn av at et islag hindret reinen i å finne beite. For reindriftssamene går reinen foran egen helse. Mange unnlot å komme til kontroller, og de fortalte om store psykiske og fysiske påkjenninger. Klimaendringene utgjør en usikkerhet for befolkningen.

Hvor egnet er den generelle folkehelsepolitikken for å fremme helse i den samiske befolkningen, og hvilke tilpasninger trengs?

Det samisk samfunn trenger egne tiltak for å fremme god folkehelse. I litteraturen og i folkehelsepolitikken i Norge er det tatt utgangspunkt i det norske samfunnet og kulturen. Det samiske samfunnet har egen kultur, egne verdier, og et eget syn på helse. Ikke minst har det samiske samfunnet et eget syn på hva som er sunt, hva som er nyttig, og hva som fremmer helse. Dette krever at folkehelseiltakene går ut fra dette. I verste fall vil dagens folkehelseiltak være fornorskende på den samiske befolkningen. Som et eksempel står jakt-fiske-og sankekulturen sterkt idet samiske folket. Denne typen bevegelse i naturen står sterkere enn å gå turer uten at man gjør noe nyttig. Man må bygge under det befolkningen mener har en verdi, og ikke forsøke å endre befolkningen til å gjøre noe annet.

Det er svært mye i den samiske kulturen og levemåten som er sunt og helsefremmende, og dette bør man vektlegge i større grad slik at dette bevares i samfunnet.

Hva kan regjeringen bidra med for å fremme folkehelse og levekår i samiske områder?

Regjeringen må tenke på folkehelseperspektivet når all politikk utformes som vil påvirke det samiske samfunnet. Det samiske samfunnet er ikke så stort, og vil påvirkes i stor grad av ulike beslutninger. Et eksempel på det er Fosen-saken, der er svært viktig del av sørsamisk reindrift trues av utbygging av vindmøller. Denne saken er negativ for samers helse og liv, ikke bare på Fosen, men også i andre deler av Sapmi. Årsaken til det er at mange opplever motløshet når naturen bygges ned, og man ser at reindriften lider. I tillegg opplever folk en motløshet ved det at det samiske folket ikke blir hørt. Å være i minoritet er en prediktor for dårligere helse. Vi vet av internasjonal forskning at koloisering av urfolk gir negative helsekonsekvenser i mange generasjoner.

Det bør sikres at samiske kommuner har gode økonomiske rammevilkår til å tilby sin befolkning gode tjenester, som skole og helsetjenester. Det må sikres at feks Kautokeino kommune kan tilby samiske lærere konkurransedyktig lønn, slik at det blir attraktivt å jobbe og bo i Kautokeino. Det bør også finansieres en større del av kommunehelsetjenesten i samiske kommuner, slik at man kan utvikle kompetanse, rekruttere helsepersonell og sikre gode helsetjenester.

I Alaska betales helsetjenester for urfolk av staten, som en kompensasjon for den urett som er gjort mot urfolket. En slik kompensasjon vil også være naturlig i Norge.

Det må også sikres at samiske kommuner har penger til gi gode tilbud til barn og unges fritidsaktiviteter. Kommuner må være attraktive for barnefamilier. Gode idrettsanlegg,

kulturskoler og ungdomstilbud er viktige for å være attraktive for familier. Det bør komme tilskudd til samiske kjernekommuner til utvikling av blant annet dette, slik at man sikrer at samiske kommuner ikke blir fraflyttet. I tillegg er idrettsanlegg, kulturskoler og fritidstilbud svært viktige for barn og unges helse, blant annet i å forebygge vold, rus, overgrep, ensomhet osv.

Det er også viktig at det utdannes nok samiske helsepersonell, og at disse finner det attraktivt å flytte til samiske kommuner. I tillegg er det stor mangel på helseinformasjon på samisk. Alt på Helse-Norge bør være oversatt til samisk.

Hvilke positive ressurser i samisk kultur og samfunnsliv kan styrkes på måter som gir god helse?

Det er svært store ressurser i det samiske kultur- og samfunnsliv, disse må sikres gode rammebetingelser til å utvikle og drive sin virksomhet. Det samiske samfunnet har i stor grad kunnskapen og ressursene til å sikre god folkehelse, men det økonomiske må sikres i større grad med økte bevilgninger direkte til samfunnet, og spesielt til kommunene og de samiske institusjonene.

Mvh

Anne Lajla Westerfjell Kalstad

Kommuneoverlege

Kautokeino kommune